

УДК 336.1:351.82

МЕТОДОЛОГІЧНІ РОЗБІЖНОСТІ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМИ ФІНАНСАМИ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

METHODOLOGICAL DIFFERENCES IN MANAGING MODERN FINANCE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

Андрій Борисович КОНДРАШИХІН

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління МОНМС України (м. Київ)

E-mail: svitok_kab@ukr.net

Andriy B. KONDRASHYHIN

Doctor of Economics, Associate Professor, the Head of State and Local Finance Department, Academy of Municipal Management of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine (Kyiv)

Анотація. У статті зроблено порівняння аналітичних підходів та методологічних складових дослідження сучасних фінансових явищ, що супроводжують роботу банківської системи, з позицій економічної та юридичної науки України. Надано рекомендації стосовно підвищення результативності наукового аналізу банківських фінансів.

Summary The article deals with comparison of analytical approaches and methodological components of the research of modern financial phenomena accompanying the banking system, according to economic and legal science of Ukraine. Provided are the recommendations for improving the efficiency of scientific analysis of banking finance.

Ключові слова: *фінанси, управління, банківська система, право, економіка, методологія.*

Key words: *finance, management, banking system, law, economics, methodology.*

Постановка проблеми. В ході трансформаційних змін господарського комплексу України та її фінансової сфери, що відчувають глобалізаційні впливи, має вирішуватися завдання сталого економічного зростання [1]. Науковому обґрунтуванню цієї проблематики присвячується багато праць різного галузевого спрямування [2]. Одним з найважливіших сьогодні розглядається сектор банківського забезпечення руху суспільних подій, де обертаються фінансові активи та виникають специфічні завдання підтримки фінансових відносин між суб'єктами. Вивченням сучасного стану банківського сектора займаються фахівці з різних галузей фінансової науки та управління [3, 4]. При цьому застосовується ори-

гінальний методологічний інструментарій [5, 6], що досить часто призводить до розбіжностей аналітичного результату. Тому важливим стає порівняти погляди науковців та виявити розбіжності у методологічному апараті дослідження фінансової сфери та результативності її управління.

Метою статті є порівняння методологічних основ дослідження фінансів, що склалися у економічній та юридичній науках та застосовуються під час вироблення управлінських рішень.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Під методологією сучасного дослідження прийнято розуміти сукупність прийомів, методів наукового аналізу, включаючи

визначення меж об'єкта та предмета дослідження, границі застосування наукових підходів, зокрема постановки експерименту, обрання амплітуди управлінського впливу. Обидві науки належать до категорії суспільних наук, тобто загальним предметом дослідження виступають суспільство, людина, особистість. Узагальномусенсі економісти та юристи вивчають суспільні відносини, що складаються між суб'єктами, у цьому аспекті – між учасниками фінансових відносин. У той же час вони стосуються однакових наукових груп: право – це соціальні науки; економіка – соціальні науки [7, с. 1], тому на цьому рівні мають характеризуватися відносною методологічною єдністю.

Єдністю визначаються також підходи до формулювання об'єкту дослідження обох наук. Об'єкт дослідження – «...процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення» (економічні та юридичні науки) [8, с. 10]. Предмет – перебуває в межах об'єкта. Предмет та об'єкт співвідносяться один з одним у межах дослідження з такими властивостями: предмет відповідає певній частині об'єкта (аспекту, стороні тощо); предмет виступає часткою від цілого об'єкта; перебувають в нерозривному зв'язку тощо. Водночас управління передбачає класифікацію елементів фінансового середовища за ознаками об'єктності та суб'єктності [9].

Але юридична наука виділяє також специфічну трактовку об'єкту дослідження: об'єкт дослідження окремо юридичної науки – це право і держава (спільний), який розподіляється через спеціалізовані науки, що входять до її складу, кожна з яких водночас має свій власний предмет дослідження [3, с. 1].

Фінанси – це система економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами і міжнародними економічними інститутами й організаціями щодо акумуляції та використання грошових коштів на основі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу [7, с. 1]. На мікрорівні об'єктом управ-

ління можуть розглядатися процеси акумуляції, використання, розподілу і перерозподілу фінансових активів – грошових доходів, фондів підприємств і організацій, окремих господарських суб'єктів, приватних підприємств, що створені у межах чинного законодавства та мають певний організаційно-правовий устрій. Згідно з загальнодоступними електронними ресурсами наукова дисципліна «фінанси» вивчає гроші і соціально-економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподіленням і використанням матеріальних ресурсів. Електронна Вікіпедія пропонує вважати фінанси виключно економічною дисципліною.

Для обох наук однаковими є класифікаційні ознаки фінансів, що традиційно використовують для їхнього розділення на: 1) публічні (державні фінанси і муніципальні фінанси або місцеві) й приватні (особисті фінанси та сімейні фінанси); фінанси малого бізнесу, корпоративні фінанси (підприємств, т.зв. бізнесу), фінанси банків, фінанси некомерційних організацій. Однаковими в межах порівняння можна вважати первинність видатків для публічних фінансів й прибутки – для приватних, а також сегментація фінансової діяльності: фінансовий менеджмент; фінансові ринки; банківська справа; фінансові статистика, математика та інформація; фінансовий контроль тощо. Кожному з сегментів можна поставити у відповідність певну область фінансових знань, які узагальнюють практику управління фінансами та відображають специфіку фінансових відносин у суспільстві, публічне сприйняття результативності фінансового управління та устрою.

Виходячи з сегментації фінансової сфери та фінансових знань, до вивчення фінансових відносин залучаються фахівці з різних наукових галузей, включаючи групи природних та гуманітарних наук (за тематикою дисертаційних та монографічних досліджень):

– технічні, зокрема, наукові спеціальності 05. 05.13.06 – інформаційні технології; 01.05.02 – математичне моделювання та обчислювальні

методи; 05.13.03 – системи та процеси керування тощо [2];

– економічні, зокрема спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит [5];

– юридичні, а саме спеціальність 12.00.07, яка поєднує адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право [6];

– географічні, 11.00.02 – економічна та соціальна географія [10];

– історичні, 07.00.04 – археологія [11];

– державне управління – 25.00. 02;

– документознавство. Архівознавство – 27.00.02.

При цьому аналіз кількості поданих до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата наук свідчить про вагому частку галузевих досліджень у фінансовій сфері лише з двох спеціальностей – 08.00.08 та 12.00.07, а саме: 79 та 37 робіт відповідно [12]. Тому подальше порівняння концентрується навколо наукового доробку саме з цих напрямів.

Формула спеціальності 12.00.07 за розділом «фінансове право» визначена таким чином: «наукові знання про суспільні відносини, що складаються у сфері управління органами публічної влади публічними фінансами. Фінансово-правове регулювання є важливою сферою управління державою комплексом бюджетно-фінансових і кредитних відносин, які складаються на податковій і грошово-платіжній основі, вивчаються наукою фінансового права з метою теоретичного та практичного осмислення явищ і процесів у вказаній галузі» [6].

Формула спеціальності 08.00.08 більш розгорнута і змістовно містить такі характеристики: «Наукова спеціальність, яка досліджує рух фінансових ресурсів, формування та використання капіталу, доходів і грошових фондів, що опосередковують розподіл та перерозподіл вартості валового внутрішнього продукту у суспільстві на макрорівні, грошову, фінансову і кредитну системи та їх інституційну інфраструктуру, функціонування державних фінансів, фінан-

сового і страхового ринків, фінансову внутрішню й зовнішню політику держави та її складові». У формулі безпосередньо термін «управління» не використано [5].

Тобто вже на рівні формул наукових спеціальностей простежуються розбіжності між обома науками у конкретиці обрання як об'єктів так і предметів досліджень, виділення системних ознак управління. Так, юридична наука на перший план ставить державу як провідного суб'єкта у формуванні фінансової сфери та регулятора (специфічна форма управлінського впливу) фінансових відносин між суб'єктами іншої родової ознаки. При цьому з розмаїття фінансових відносин, що виникають навколо обігу фінансових активів, до аналізу залучається окрема група фінансово-правових відносин (право на регулювання, фінансово-правові норми, суб'єктний склад тощо).

Різняться також напрями досліджень обох наук. Так, перелік напрямів досліджень юридичної науки у сфері фінансів складається з 10 позицій, що містять таке: 1) предмет, метод, методологія та система науки фінансового права; 2) категоріально-понятійний апарат фінансового права; 3) фінансова діяльність інститутів публічної влади; 4) предмет, метод, інститути та система фінансового права; 5) предмет, метод, інститути та система фінансового законодавства; 6) фінансово-правові норми та фінансово-правові відносин; 7) суб'єкти фінансового права та фінансових відносин; 8) право на регулювання фінансового контролю; 9) право регулювання фондового ринку та обіг цінних паперів; 10) міжнародне фінансове право [6].

Тобто в юридичному аналізі окремо виділено науку фінансового права, яка формується в країні вже понад 20 років, має оригінальний, неповторний методологічний, категоріально-понятійний апарати та власні наукові школи [4].

Перелік напрямів економічної спеціальності 08.00.08 набагато ширший та містить 33 позиції [5], у 7-ми з яких безпосередньо використано терміни

«держава», «державний», у 2-ох – «управління»:

1. Попит і пропозиція грошей, механізми грошово-кредитного регулювання. Фіскальна і монетарна політика, їх координація; інфляція і стабілізація грошей.

2. Фінансова система, основні напрями її реструктуризації.

3. Фінансова політика держави та інструменти її реалізації.

4. Фінансове прогнозування, планування і регулювання.

5. Фінансове забезпечення галузей соціальної сфери.

6. Державне фінансове господарство. Державний бюджет, бюджетний устрій і бюджетна система. Бюджетний процес. Бюджетна політика держави, бюджетний менеджмент.

7. Система доходів і видатків бюджету, їх оптимізація. Доходи і видатки бюджету як засіб реалізації соціально-економічної політики держави.

8. Бюджетний дефіцит і система дефіцитного фінансування.

9. Місцеві фінанси й місцеве оподаткування. Фіскальний (бюджетний) федералізм, міжбюджетні відносини. Система бюджетного і фінансового вирівнювання.

10. Державні та недержавні фонди цільового призначення.

11. Державний фінансовий контроль і аудит, фінансовий моніторинг.

12. Фінансова безпека держави, суб'єктів підприємництва та фінансових інститутів.

13. Теорія і практика оподаткування, форми та методи оподаткування, податкова система і податкова політика держави. Податковий менеджмент.

14. Податкове рахівництво, адміністрування податків і податковий контроль.

15. Державний кредит і державний борг, система управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом.

16. Фінансовий ринок і його сегментація,

інструменти та інфраструктура ринку цінних паперів. Портфельне інвестування. Держава на фінансовому ринку.

17. Фондовий ринок. Фондова біржа і біржові операції.

18. Хеджування фінансових ризиків. Ринок похідних фінансових інструментів.

19. Ринок фінансових послуг.

20. Теоретичні і прагматичні проблеми розвитку страхування, його основні форми, види й галузі.

21. Перестраховання на внутрішньому та зовнішніх ринках.

22. Страховий менеджмент.

23. Страховий ринок, закономірності та перспективи його розвитку в Україні, страхові послуги й особливості їх реалізації.

24. Страховий маркетинг і напрями його активізації.

25. Формування та розміщення страхових резервів.

26. Забезпечення фінансової надійності страховиків.

27. Формування та функціонування ринку кредитних ресурсів, кредитна система.

28. Механізм функціонування банківської системи, організація й управління діяльності банків, маркетинг у банківських операціях.

29. Іпотечне кредитування, лізинг у банківській діяльності, інвестиційна діяльність банків.

30. Механізм банківського кредитування та його особливості в окремих галузях і сферах економіки.

31. Організація безготівкових і готівкових розрахунків.

32. Фінансовий менеджмент у банку.

33. Операції з іноземною валютою, валютне регулювання та платіжний баланс.

Певну розбіжність для різних наук демонструють і методи дослідження [12]. Так, до методологічного інструментарію юридичної науки у сфері фінансів належать методи [13]: історичний,

діалектичний, системно-структурного аналізу, формально-логічний (догматичний), порівняння та порівняльно-правовий, історико-правовий, логічного і порівняльного аналізу законодавчих та нормативних актів, моделювання, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, емпіричного дослідження (спостереження, експеримент), системного підходу, статистичного аналізу, формально-юридичний та логіко-юридичний, компаративного та ретроспективного аналізу, прогнозування.

Методологічний інструментарій економічного дослідження вміщує добре випробувані у сфері фінансів методи аналізу [14]: конкретно-історичний, діалектичний, системно-структурний, порівняльний, економіко-статистичний та економіко-математичний, синергійний, коеволюційний, індукції та дедукції, емпіричний із застосуванням певної методики, метафізичний, кількісно-якісний, логічний, абстрактний, класифікації та експертних оцінок, проблемно-цільового підходу, сценарного моделювання, прогнозування тощо.

Спільними в обох науках є багато методів, зокрема: діалектичний, системно-структурного аналізу, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, емпіричного дослідження (без конкретизації методики), системного підходу, статистичного аналізу тощо. Але розбіжність результату може виникати вже на рівні флуктуації границь предмету та об'єкту дослідження з ефектом посилення у подальшому розвитку та використанні здобутого доробку. Тому фінансова практика в умовах глобалізації змушує вітчизняних науковців до пошуку нових

методів дослідження, зокрема таких, щоб були здатними поєднати результативність юридичного аналізу з економічною оцінкою фінансового обігу, отриманого господарського результату, соціального ефекту від роботи банківської системи для регіону, його територіальної громади [15].

Висновки. Визначення наукової новизни дослідження безпосередньо обумовлене методологічною базою, що обирається відповідно до його завдань та притаманне тій чи іншій науці. Вирішення завдань управління сталим розвитком господарства та його фінансів потребує впровадження спеціальних підходів, що ґрунтуються на засадах узгодження інтересів суб'єктів управління. Але сьогодні не вистачає системної діяльності щодо поєднання наукових результатів, що досягаються у різних наукових сферах, у єдиній координатній мережі фінансового обігу, які б задовольняли вимоги управлінських підходів. Зближення результативності галузевих досліджень у сфері фінансів сприятиме покращенню фінансової дисципліни, довіри між суб'єктами фінансових відносин, зниженню соціальної напруженості у суспільстві. Перспективним для розвитку галузевих наук вважається більш глибоке вивчення фінансової практики, що нагромаджена у сфері контролю за публічними фінансами банківської системи, державних регулюючих та контролюючих органів, управлінь державного казначейства України, місцевих державних адміністрацій. Цікавим також має стати взаємодія фінансових наукових шкіл країни, видання спільних праць провідними науковцями різної галузевої спрямованості.

Список використаних джерел

1. Адміністративно-територіальний устрій України : Історія. Сучасність. Перспективи / За заг. ред. Турчинова О. В., Першого віце-прем'єра міністра України, доктора економічних наук, професора . – К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2009. – 616 с.

2. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти: моногр. / Міжнародна рада з науки (ICSU) [та ін.] ; наук. кер. М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. – 220 с. Бібліогр.: с. 150-155. – 500 пр.

3. Предмет і методи загальної теорії держави і права. [Електронний ресурс]: [www.pravnyk.info](http://pravnyk.info) › Бібліотека. – Заголовок з екрану.
4. Музика О. А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством. – К.: Атіка, 2004. – 344 с.
5. Паспорти спеціальностей / 08.00.08 – гроші, фінанси, кредит. – Бюлетень ВАК України. – №1. – 2007. – С. 14-15.
6. Паспорти спеціальностей / 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Бюлетень ВАК України. – №6. – 2007. – С.9-16.
7. Суспільні науки. Вікіпедія. [Електронний ресурс]: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> – Заголовок з екрану.
8. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій // Бюлетень ВАК України. – №6. – 2007. – С. 9-16.
9. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Ильичев Л. Ф., Федосеев П. Н., Ковалёв С. М., Панов В. Г. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
10. Мельник К. Ю. Ринок цінних паперів України : суспільно-географічне дослідження / Автореф. Дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Науковий вісник. – 2010. – №3. – С. 7.
11. Марченко Л. В. Просторова організація господарства Херсонеса Таврійського в період розквіту (друга половина IV - перша половина III ст.ст. до н.е.: Автореф. Дис. канд. істор. наук: 07.00.04 / НАН України; Інститут археології. – К., 1997. – 22 с.
12. Атестаційний вісник // Науковий світ. – 2011. - № 2-7.
13. Реферативний огляд науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту фінансового права (2002-2010 роки) / за заг.ред. О. В. Солдатенко. – 2-ге видання, оновлене. – К.: Алерта, 2010. – 200 с.
14. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. – Львів, Світ, 2001. – 416 с.
15. Кондрашихін А. Б. Інвестиційна діяльність в ринкових умовах господарювання [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / А. Б. Кондрашихін, Т. В. Пепа, Т. М. Качала; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Гриф Міністерства освіти і науки України № 1/11-4889 від 08.06.2010 р. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – 335 с. – Бібліогр.: – С. 329-333.